

A mese bűvöletében

„Mesére még a felnőtteknek is szükségük van, de a szabadidőtöltésben a tévé kiszorította az olvasást. A gyerekek így a felnőttek által nézett silány szappanoperákon, tévéshow-kon, filmekben nőnek föl, mivel a mai 30–40 éves korosztály – a kisgyerekes szülők – nem veszik a fáradságot, hogy meséljenek vagy az életkorának megfelelő könyvet adják a gyerek kezébe... Ennek következtében a gyerekek szókincse és fantáziája is szegényessé válik, azokat ugyanis csak az olvasás fejleszti igazán...” – E véleményt Szávai Ilonától, a pedagógiai tárgyú kiadványokat megjelentető Pont Kiadó igazgatójától idéztük.

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA), az olvasás ügyének másfél évtizede elkötelezett támogatója épp e súlyos kortünetet próbálja folyamatosan enyhíteni, orvosolni a maga eszközeivel. Ennek jegyében szervezte meg legutóbb – 2005. szeptember 30-án – a „Népmese Napját”. Nem véletlen, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban hagyományteremtő szándékkal létrejött rendezvény épp legnagyobb mesemondónk, Benedek Elek születésnapjára esett.

Az Országos Széchényi Könyvtár dísztermében Nagy Attila, a HUNRA elnöke köszöntő szavaiban valamennyi résztvevő reménytelni óháját fejezte ki, mondván, bízik abban, hogy évtizedek múlva is fontos lesz a mese. Hisz a mese még a tiszta racionalitás, például a szókincsgyarapítás terén is hallatlan többletet tud adni. Jelzi ezt az a – Berecz Andrásról kölcsönzött – szellemes és ízes fordulat is, hogy „a talált szótól az ökör is meghátrál”.

Benedek Elek munkásságáról egyik dédunokája, Benedek Katalin – az MTA Néprajztudományi Intézetének munkatársa – tartott információkban gazdag előadást. Noha Benedek Elek magyar mese- és mondagyűjteménye, a *Magyarmese- és mondavilág* nem öleli fel teljességében a magyar nép ezer évének mesekincsét, mégis teljes világgép rajzolódik ki lapjain. Benedek Katalin részletesen elemezte dédapja „felülmúlhatatlan népszerűségű” összeállításának szerkesztési kritériumait, látásmódját és tematikáját. A válogatásban a jóság, szépség és okosság szempontjai érvényesülnek. A legendamesékben, állat- és tündérmesékben a paraszti miliő jelenik meg – a színhely többnyire a falu, az erdő, jellegzetes szereplők például a szorgalmas parasztlány, az igazmondó juhász, a vitéz szabó vagy az eszes pásztorlegény –, a tréfás mesék pedig a főbűnököt teszik nevetségessé.

A déli szünet előtt még egy „csemege” várt a hallgatóságra, hiszen Boldizsár Ildikó előadásai mindig nagy közönségsikert aratnak. A téma és a tudományosan alátámasztott, mégis közvetlen, oldott hangvételi felszólalás ezúttal is maradandó élményt nyújtott. Boldizsár Ildikó Benedek Elek valamennyi (389!) meséjében megvizsgálta az apafigurákat, és korábbi hipotézisével ellentétben, „nagy megrendüléssel” azt kellett látnia, hogy „nem mindig jók az apák a mesékben”. Hisz’ felbukkannak hiszékeny apák, a gyermekeikről nem gondoskodó vagy őket korlátozó apák, és olyanok is, akiket a hízelgő szavak megtévesztenek (pl. *A só* című mesében), vagy akik minden áron teljesíteni akarják gyermekük kívánságát. A

rossz vagy legalábbis gyarló mesebeli apafigurák után – ismét konkrét mesékre hivatkozva – a jó apák tulajdonságait elemezte az előadó. Hadd említsünk itt csak egy-két kiragadott példát a felsorolásból: jó az, aki saját gyermekeivel megőrizteti az apai örökséget; aki apai áldással tudja elengedni a világot látni induló fiait; aki gyermekei között igazságosan osztja el az örökséget; aki – sok gyermeke lévén – keresztpapákról gondoskodik; aki segít megtalálni lányának a jövődöblijét... Folytathatnánk a sort, de utaljunk itt most már csak a *Mirkó királyfi* című mesében az igazi apa archetípusaként sűrített figurára, aki a bennünk is élő jó apát jeleníti meg. Mert ki bennünk „a jó apa”? – tette fel a kérdést befejezésül, szokása szerint továbbgondolásra, önvizsgálatra késztetően Boldizsár Ildikó. Nem más, mint az alábbi értékek: tartás, biztonság, értelem, kötelesség, felelősség, szolidaritás, mérték és mérce...

A délutáni program szintén bővelkedett tartalmas és tanulságos előadásokban. Fodor Judit a szolnoki Gyermekkönyvtáros Műhely vizsgálatáról számolt be, amely azt volt hivatott kideríteni, „legyőzheti-e a népmesék sárkánya Pokemont?“, azaz mit jelent a gyerekeknek a népmese. Az 5. osztályosokkal készített felmérés szerint ez a korosztály már nem nézi ugyan a kisebbek körében oly népszerű japán rajzfilmsorozatot, de az olvasás terén számos probléma merül fel náluk: kevesen és nehezen tudták például megfogalmazni egy-egy népmese tanítását, tanulságát. Fodor Judit az egy évvel fiatalabb korosztályt is vizsgálta: a 4. osztályosokkal fogalmazást íratott „Kedvenc mesém” címmel. Az a tény, hogy a gyerekek többségének a „kedvenc meséről” a TV jutott eszébe, messzemenőig igazolja Szávai Ilona megállapításait, amelyek közül egyet e beszámoló bevezetőjében idéztünk. Igaz, hogy a Szolnokon megkérdezett kisiskolások szabadidős tevékenységeinek sorát még az olvasás vezeti, de rögtön utána a számítógép és a TV következik. A megkérdezettek többsége naponta több mint egy órát tölt a készülékek előtt. Pedig a televízió nem pótolhatja a szülő-gyermek kapcsolatot is mélyítő, színező meselvasást. A mese megkerülhetetlenül fontos a gyermekek értelmi és érzelmi fejlődésében azért is, mert viselkedési mintákat nyújtanak a gyerekek számára. Az előadó a „2. lépcsőfok”, az iskola szerepére és felelősségére is figyelmeztetett. A Szolnoki Városi Könyvtár Gyermekkönyvtárában nagy súlyt fektetnek a mesék népszerűsítésére: mesefoglalkozásokat, vetélkedőket, mesemondó versenyeket rendeznek annak érdekében, hogy – Pokemon helyett – megtartsuk és legyőzzük a magyar népmesék sárkányát. Szükségünk van a sárkányra, mert ha legyőzzük, akkor az erősíthet bennünket...

Meséljük el kedves népmeséinket! címmel Budavári Klára egy programsorozat tapasztalatairól számolt be. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciójának elnöke a FSZEK pestszentlőrinci könyvtárában nyolc éve alkalmazza a mesedramatizálás, a bábozás és a kézműves-foglalkozások nyújtotta lehetőségeket a mesék megkedveltetésére. Benedek Elek és Arany László meséi mellett 2004-től újabbak is bekerültek a „repertoárba” (Pákolitz István és a Grimm testvérek egy-egy meséje, valamint bolgár népmesék).

Köztudott – különösen Bruno Bettelheim immár alapműnek számító könyve (*A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*) óta –, hogy a mese kimeríthetetlen kincseshánya a pszichológia számára. Ezt Stibler Erika előadásában is bizonyította, aki felsorakoztatta azokat a nézőpontokat, értelmezési lehetőségeket és kérdéseket, amelyek a pszichológus számára fontosak lehetnek. Honnan cred

a mese – álmokból, kollektív lelki tartalmakból, mítoszok maradványaiából? – és hányféle tartalmat, üzenetet hordoz? A mesékben rejlő gazdagság éppúgy beletartozik a szociálpszichológia körébe, mint a kommunikáció vagy a transzperszonális pszichológia világába. S hogy miért érvel a pszichológia a mese olvasása mellett? Azért, mert a mese általános, közös és nagyon fontos ősi tartalmakat hordoz, és miközben felkínálja az azonosulás lehetőségét, kitérít a valóságot, „dimenzióváltást tesz lehetővé”. A pszichológia számára felhasználható a problémamegoldás és alkalmazkodás fejlesztésére, és segít a szorongásoldásban.

Az utolsó előadásban Szőnyi Magda a metatörténeti elemzés szempontjait változta fel. A mesék metajelentései a történetek mögött meghúzódó ontológiai tudnivalóról szólnak. Aladdin csodalámpája például azt a metaüzenetet hordozza, hogy az ember saját munkájával, erőfeszítésével (a lámpa megdörzsölése) megértheti, tudatosíthatja és ezáltal uralhatja az önmagában és a őt körülvevő világban végbemenő történéseket (a kívánságokat teljesítő szellem megjelenése). Szőnyi Magda még számos (nép)mesei elem, motívum metajelentésébe, szimbolikájába avatta be a hallgatóságot érdekes fejtegetésében: szólt például Babszem Jankóról, aki az ökör fülébe ült, a rőzsehordó öregasszonyról, akivel minden mesében szóba kell állni, a dagadt lábú Oidipuszról, sőt imponáló értelmezést rögtönzött a Berecz Andrásról frissiben hallott és fentebb már idézett népi hasonlathoz is, amely szerint úgy peregték a bőbeszédű mesemondó szavai, mint a „kecskebogyók a jégen”. És mindezekhez képest milyen létállapotot tükröznek a mai „mesék”, a sci-fik? Elsősorban az uniformisokba és úrhajókba zárt emberek szabadsághiányát. E mai történetek megrázó és felrázó metaüzenete az, hogy a túltengő racionalitás leírhatatlan irracionalitáshoz vezethet.

A Magyar Olvasástársaság felhívása, amelyet bevezetőnkben idéztünk, ezzel a biztatással zárul: „Ne hagyjuk veszendőbe menni mindazt, ami évszázadokon keresztül élni segítette az embereket!” A „Népmese Napja” című konferencia maradéktalanul tükrözte e nemes szándékot. És hogy e törekvésre sokan figyelnek, bizonyítja a csatlakozók nagy száma is: több mint kilencven intézmény és szervezet – iskolák, könyvtárak, egyesületek és művelődési házak – határainkon innen és túl.

Éger Veronika